

ЗМІШАНЕ НАВЧАННЯ В КРИЗОВИХ УМОВАХ: ОСОБЛИВОСТІ, РИЗИКИ

BLENDED LEARNING IN CRISIS SITUATIONS: FEATURES, RISKS

Стаття присвячена дослідженню змішаного навчання під час кризових ситуацій – COVID-19 та війни в Україні. Багатьма науковцями було описано як позитивний так і негативний досвід організації в закладах вищої освіти змішаного чи дистанційного навчання, але, на сьогодні, мало досліджень, як впливають ризики та кризові ситуації на навчання під час воєнного стану. Вимушений та необхідний перехід до дистанційного та змішаного навчання спричинив трансформації в освітньому процесі, до яких педагоги та студенти закладів вищої освіти (ЗВО), безумовно, повинні підлаштуватись. Адже створення умов для навчання, формування мотивації, підвищення цифрових компетенцій – це одні з основних особливостей, на які необхідно звертати увагу при змішаному навчанні. В статті проаналізовано останні досягнення науковців, актуалізовано проблему змішаного навчання в період воєнного конфлікту. Описані фактори негативного впливу на навчання, які виникли через війну та охарактеризовані основні загрози для змішаного навчання. Авторами наведені особливості змішаного навчання, яке зайняло належне місце в освітній діяльності.

Проведено опитування онлайн, за допомогою гугл форм, в таких закладах вищої освіти: Львівському національному університеті імені Івана Франка та Національному університету біоресурсів і природокористування України. Опитування містило декілька компонентів – перше опитування проводилось з метою виявити чи зміниться форма освіти через війну в Україні, на думку викладачів. Друге опитування було проведено серед студентів, для виявлення їхньої думки, щодо ролі викладача, під час змішаного навчання. І третє опитування проводилось і серед студентів, і серед викладачів – які саме фактори вплинули на їхнє ставлення до роботизованого навчання з початком вторгнення Росії в Україну.

На основі анкетування, аналізу ризиків та недоліків змішаного навчання під час війни, авторами зазначені рекомендації щодо більш оперативного оновлення навчального процесу.

Ключові слова: змішане навчання, дистанційне навчання, заклад вищої освіти, опитування, цифрові компетентності.

The article is devoted to the study of blended learning during crisis situations – COVID-19 and the war in Ukraine. Many scientists have described both positive and negative experiences of the organization in institutions of higher education of mixed or distance learning, but, to date, there are few studies on how risks and crisis situations affect education during martial law. The forced and necessary transition to distance and mixed learning has caused transformations in the educational process, to which teachers and students of higher education institutions (HEIs) must certainly adapt. After all, creating conditions for learning, forming motivation, increasing digital competences are some of the main features that must be paid attention to in blended learning. The article analyzes the latest achievements of scientists, updates the problem of mixed education in the period of military conflict. The factors of negative impact on education that arose due to the war are described and the main threats to blended learning are characterized. The authors present the features of blended learning, which has taken its place in educational activity.

The survey was conducted online, using Google forms, in the following institutions of higher education: Ivan Franko Lviv National University and the National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine. The survey contained several components – the first survey was conducted to find out whether the form of education will change due to the war in Ukraine, according to teachers. And the second survey was among students to find out their opinion about the role of the teacher during blended learning. And the third survey was conducted among both students and teachers – what factors influenced their attitude to work/study with the beginning of Russia's invasion of Ukraine. On the basis of questionnaires, analysis of risks and disadvantages of mixed training during the war, the authors indicated recommendations for a more prompt update of the training process.

Key words: blended learning, distance learning, higher education institution, surveys, digital competences.

УДК 378.147.001.76

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/50.2.38>

Корняк В.С.,

канд. пед. наук, доцент,
завідувач кафедри соціальної педагогіки
та соціальної роботи

Львівського національного університету
імені Івана Франка

Чередник Л.М.,

канд. пед. наук,
ст. викладач кафедри педагогіки
Національного університету біоресурсів
і природокористування України

Діра Н.О.,

доктор філософії,
асистент кафедри педагогіки
Національного університету біоресурсів
і природокористування України

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Сучасні освітні стандарти орієнтують на перехід від навчання як процесу, в якому студент є об'єктом впливу викладача, до навчання, де студент стає активним суб'єктом з правом самостійного вибору умов та засобів оволодіння необхідними компетентностями, а викладач виконує роль партнера в комунікації зі студентами. Підвищення якості освіти на інноваційній основі, орієнтація на реалізацію високого потенціалу комп'ютерних технологій, створення і забезпечення можливостей для використання різноманітних освітніх моделей – основні тенденції сучасної освітньої системи [3]. «Змішане навчання» використовується у науковій літературі як персоналізоване,

диференційоване, гібридне навчання, навчання з використанням веб-технологій. У цю нову епоху змішаного навчання студенти та викладачі повинні мати можливість для роботи постійно – будь-де, та будь-коли. А у разі чергового примусового закриття шкіл, закладів вищої та передвищої освіти – повинна бути можливість швидко повернутися до дистанційного чи змішаного навчання. Але, зважаючи на війну в Україні, виникає багато проблем та особливостей – від психологічних, до мотиваційних.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вчені О. Спірін, Л. Карташова, Н. Гуцина, К. Осадча, С. Сисоєва, Т. Сорочан, П. Москал, М. Аряєв аналізують в своїх роботах особливості змішаного навчання. Науково-методичні

підходи і стратегії впровадження змішаного навчання у вищу школу розглядали Т. Бодненко, Т. Дибська, Ю. Капустін, Н. Морзе, Л. Карташова, К. Осадча, А. Стрюк, Г. Ткачук, та ін. Також науковцями було проведено дослідження ставлення студентів і викладачів до реалізованої організації змішаного [4] у іноземних закладах вищої освіти. В 2017 році на базі Київського політехнічного інституту імені Ігоря Сікорського, вперше була проведена конференція «Цифрові комунікації у глобальному просторі. Змішана освіта», у якій взяли участь більше 60 українських вишів, де було представлено досвід роботи викладачів організації змішаного навчання [5].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Є достатньо робіт науковців про змішане навчання під час COVID-19, але саме воєнний період містить ризики та особливості, які не були враховані раніше. Та які необхідно досліджувати.

Мета статті. Проаналізувати через опитування та анкетування, які саме форми навчання будуть переважати через війну в Україні та чи зміниться освіта в цілому. Виявити загрози та ризики, дати рекомендації щодо більш оперативного оновлення навчального процесу навіть у воєнний час в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз останніх праць науковців [1] відзначають, що саме в період кризи – COVID-19 та війна 2022 р., розв'язана Росією проти України, значно зростає потреба в кваліфікованих кадрах. Адже саме висококваліфіковані управлінські, педагогічні, науково-педагогічні кадри здатні здолати кризу і його наслідки. Також зазначають, що саме в кризовий період необхідно звернути увагу на проведення якісного дистанційного та змішаного навчання адміністрації закладів освіти та викладачам. Однак якщо пандемія захворюваності залишається гострою проблемою для всього світу, то в Україні, безумовно, саме війна стала основною причиною переходу закладів освіти до змішаного навчання. Збій в навчанні через війну чи пандемію може мати постійний негативний вплив, оскільки він позначається на такі фактори:

- менше часу, витраченого на навчання;
- нижча якість навчання за допомогою дистанційних/онлайн-моделей;
- зниження мотивації і студентів, і викладачів.

До пандемії Україна працювала нарівні зі своїми регіональними сусідами у Європі і випереджала їх у плані стійкості студентів до навчання; однак оцінювання погіршення навчання через російське вторгнення свідчать про те, що результати навчання нині нижчі, ніж у країнах Європи.

В пандемію COVID-19 було широко запроваджене дистанційне навчання, яке поступово змінювалось на змішану форму, з послабленням

карантинних заходів. Це мало під собою підґрунтя, адже очевидним недоліком дистанційного навчання є обмежений обсяг живого спілкування та зменшення мотивації. Багато учасників освітнього процесу і нині мають труднощі з адаптацією до нових правил. Важливо, щоб університети були місцем, що об'єднує співтовариство і полегшує соціалізацію, як нові знайомства, так і матеріали. В даний час заклад вищої освіти, як соціальний осередок студентів та викладачів, існує лише за статусом. Його роль у тому, що люди з різних міст і навіть країни можуть спілкуватися разом та підтримувати стабільність зв'язків, стало важко зберегти. Через це студентська корпоративна культура ЗВО є важливим завданням соціалізації першокурсників і загалом. Почуття єдності та спільності багато в чому включає передачу традиції, звичаїв і знань від одного покоління до іншого. У зв'язку з карантинними обмеженнями такі процеси відбуваються онлайн, що, своєю чергою, докорінно змінює форму та зміст цих елементів культури. Тому саме змішана форма дасть можливість живого спілкування, кращої адаптації та підвищенню мотивації студентів.

Вчені Ю. Триус, І. Герасименко та А. Стрюк, зазначали, що процес навчання, під час якого відбувається здобуття студентами знань, умінь і навичок на основі інтеграції їхньої аудиторної й позааудиторної навчальної діяльності, яка передбачає використання та взаємне доповнення технологій традиційного, електронного, дистанційного й мобільного навчання за наявності самоконтролю здобувачів за часом, місцем, маршрутами й темпом навчання [6; 7]. Змішане навчання поєднує в собі дві форми – синхронне та асинхронне. Синхронне навчання – це навчальна діяльність, яка проводиться в певний час, і в одному місці, а асинхронне – це навчальна діяльність, що проводиться в різний час і в різних місцях. Термін «змішане навчання» виник понад 17 років тому і досі не має остаточного визначення.

Змішане навчання зайняло належне місце в освітній діяльності, адже переваг його використанні багато: свобода та гнучкість, індивідуальність, мобільність, самостійний вибір темпу навчання, залучення більшої кількості людей різного віку, легке формування віртуальних спільнот, що дозволяє обговорювати між викладачами ті чи інші проблеми, вирішувати спільні проблеми, ділитися досвідом чи інформацією тощо. При змішаному навчанні реальний клас поєднується з віртуальними компонентами до створення більш персоналізованого та ефективного навчання. Це дозволяє школам, коледжам та університетам використовувати найкраще з обох світів – особисті зв'язки та взаємодію, які приходять із очним навчанням, а також гнучкість, зручність та налаштування онлайн-навчання.

Змішане навчання також допомагає підготувати студентів до цифрового майбутнього, оскільки вони, працюючи над своєю курсовою чи практичною роботою, освоюють технології, які потім використовують в професійній роботі.

Цінність отримання практичного досвіду роботи з технологіями неможливо переоцінити у світлі потреб ринку, що постійно змінюються. Такі навички, як аналіз інформації, засоби масової інформації, креативність та емоційний інтелект, затребувані та мають вирішальне значення, коли йдеться про усунення прогалин у навичках. Під час розробки програм змішаного навчання 21 століття педагогам рекомендується подумати, як інформація передається з допомогою технологій, аби допомогти студентам стати кращими спеціалістами.

Хоча, звісно, в воєнний період є і загрози для змішаного чи дистанційного навчання:

- ЗВО майже не має можливості визначити чіткий план, оскільки є багато моментів, які необхідно враховувати при плануванні тривалого навчання, а зовнішні умови точно не сприяють полегшенню навчального процесу. Постійний стан «порохової бочки» призводить до погіршення психічного здоров'я як викладача, так і у студентів, тому різко падає загальна мотивація до навчання та викладання.

- Очевидно, що не всі викладачі та студенти мають можливості для змішаного навчання (потужні комп'ютери, стабільне підключення до Інтернету тощо). Крім того, є проблеми із самими серверами, а також технічні обмеження, пов'язані із зовнішніми факторами. Адже змішана форма обов'язково включає онлайн навчання, яке залежне від інтернету, комп'ютерів, та цифрових навичок.

- Наша молодь практично народилася з гаджетами в руках, а от старшому поколінню дуже не вистачає підготовки до змішаного та онлайн навчання. На цьому наголошують і викладачі, і експерти під час опитування Державної служби

якості освіти. Фахівці наголосили, що серед основних проблем дистанційної освіти – посередній рівень цифрової грамотності та навичок роботи з інформаційно-комп'ютерними технологіями [2].

Тобто, з початком війни в Україні, збільшилася кількість слабких сторін та загроз взагалі для галузі освіти. Зокрема, багато студентів фізично не готові до продовження навчання (знаходять не в Україні, знаходяться на окупованих територіях, знаходяться в містах, де заклади освіти зруйновані). Крім того, студенти та викладачі не мають побутових умов для занять (стабільне підключення до Інтернету, потужні комп'ютери, окремі кімнати тощо).

Авторами було проведено опитування онлайн, за допомогою гугл форм, в таких закладах вищої освіти: Львівському національному університеті імені Івана Франка та Національному університеті біоресурсів і природокористування України.

Опитування містило декілька компонентів – перше опитування проводилось з метою виявити чи зміниться форма освіти, на думку викладачів (рис. 1).

Як бачимо з відповідей, переважна більшість викладачів вважає, що освіта в Україні зміниться, і в основному вона матиме змішану форму навчання. Автори наголошують, що опитування проводилось під час воєнних дій, та стосувалось саме оцінки освітнього процесу під час війни в Україні. Лише 14 % викладачів вважають, що буде лише дистанційна форма навчання, і менше 5 % – що освіта взагалі не зміниться.

Друга частина анкетування містила опитування студентів. Адже роль викладача при змішаній та дистанційній освіті змінюється. Було опитано 116 студентів, які повинні були визначити роль викладача під час змішаного навчання. На думку багатьох вчених, при змішаній формі навчання викладачі стають фасилітаторами навчального процесу. Тобто, люди, які організують колективне обговорення так, щоб усі студенти були максимально залучені, а проблеми вирішувалися швидко й ефективно. Відтак, основна

Чи зміниться освіта, її форми під час війни в Україні

49 відповідей

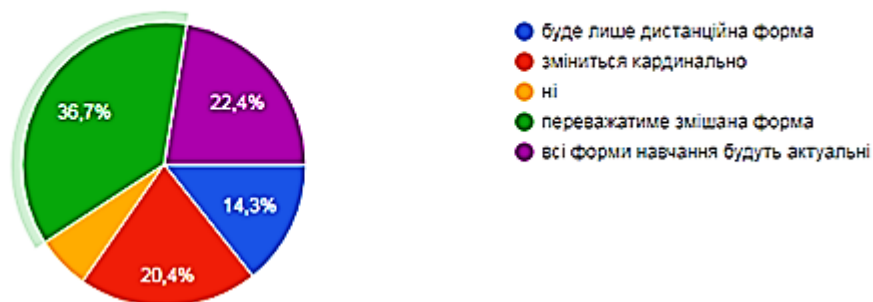

Рис. 1. Опитування викладачів щодо майбутніх форм освіти

мета викладача – не оцінити студента на іспиті, а активно взаємодіяти з ними, відстежувати прогрес та допомагати у разі потреби. Так змінюється роль викладача – перестають бути просто спостерігачами і займають роль менторів.

Автори відзначають, що опитування було проведено через гугл-форми, в травні 2022 року, та залучені студенти 4 курсів, які мали змогу повчитись і очно, і дистанційно, і в змішаній формі. Тобто вони більш об'єктивно могли оцінити питання про різні форми навчання.

І третя частина анкетування була і серед студентів, і серед викладачів. Вона містила питання зазначити ті основні фактори, які вплинули роботу чи навчання респондентів, оцінити їх стан, мотивацію, віри в майбутнє та ін. (рис. 3).

З відповідей респондентів (177 чоловік), автори узагальнюють, що найбільш вагомими факторами впливу – була відсутність мотивації до роботи та навчання, відсутність розуміння про своє майбутнє та фінансова та матеріальна нестабільність. Всього 6,2 % зазначили, що для них все залишилось, як було раніше, до війни.

Аналізуючи всю отриману інформацію, та провівши анкетування між викладачами, адміністрацією закладів освіти та студентами, можна зробити рекомендації щодо більш оперативного оновлення навчального процесу навіть у воєнний час:

- Асинхронна робота зі студентами, яка буде контрольована та узгоджена між учасниками процесі навчання.
- Навчальна програма може бути адаптована до окремих випадків, виходячи з можливості та здатності проводити навчання під час війни.
- Психологічна допомога має створюватися для всіх педагогів та учасників (наприклад, з ініціативи ЗВО).
- Навчальний процес має включати адаптивні технології, інтерактивні явища, які будуть позитивно сприйняті студентом.
- Проведення очного навчання має бути в захищеному місці, та гарантувати безпеку всім учасникам процесу.

Висновки. Узагальнюючи результати дослідження, авторами було встановлено, що більшість

Яка пріоритетна роль викладача при змішаному навчанні

116 відповідей

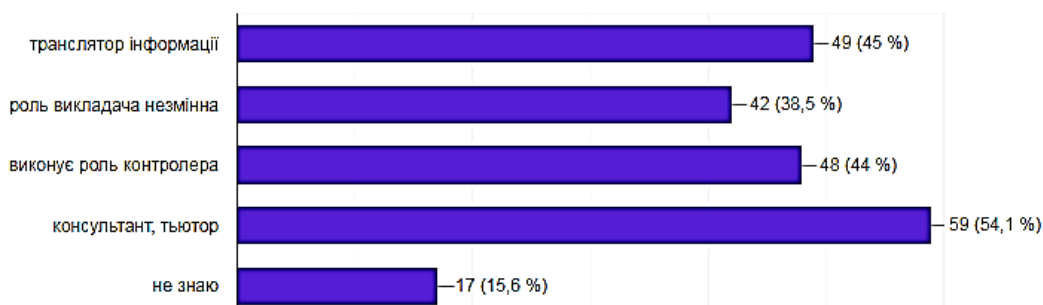

Рис. 2. Опитування студентів, щодо ролі викладача в процесі змішаного навчання

Які саме фактори вплинули на Ваше ставлення до роботи\навчання з початком вторгнення Росії в Україну.

177 відповідей

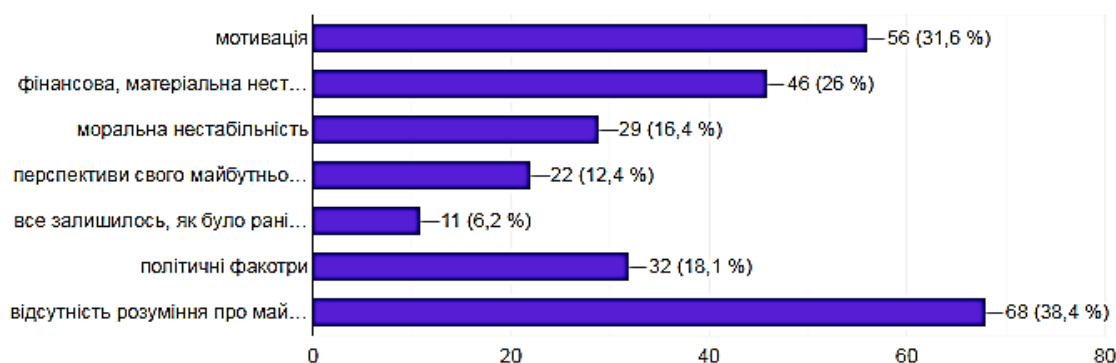

Рис. 3. Оцінка факторів впливу на навчання та роботу респондентами

викладачів вважає, що саме за змішаною формою навчання закріпиться переважна форма навчання під час воєнних дій в Україні. Загальний рівень задоволеності змішаним навчанням значно підвищився, хоча, звісно різні негативні фактори також присутні. У результаті проведеного дослідження серед 177 респондентів зроблені такі висновки: основними факторами, що вплинули на навчання та роботу під час воєнних дій була відсутність мотивації та матеріальна нестабільність; переважна більшість студентів вважає, що викладач під час змішаного навчання має роль тьютора та консультанта, переважна частина викладачів відзначили, що освіта матиме кардинальні зміни, які почалися під час карантину, і продовжаться з початком війни. **Перспективи подальших досліджень** автори вбачаються у вивченні позитивного досвіду організації змішаного навчання в ЗВО з врахуванням наданих рекомендацій, обов'язковим використанням адаптивних технологій та індивідуалізації навчання для підвищення мотивації.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Kartashova L., Sorochan T., Sovkina O., Sheremet T. Digital twin of postgraduate educational institution: ecosystem for transformation of professional development of teachers in conditions of martial law. Danish scientific journal: pp. 46–51 (60). 2022.
2. Державна служба якості освіти України Всеукраїнське опитування щодо є організацією дистанційного навчання в умовах карантину протягом 2 семестрів 2020/2021 навчального року. 2021. URL: https://new.sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2021/07/АНАЛІТИЧНА-ДОВІДКА_весна_2021-1.docx
3. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті : проект. Освіта України. № 29. С. 4–6. 2001.
4. Осадча К. П., Осадчий В. В. Аналіз досвіду змішаного навчання в іноземних закладах вищої освіти. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методи навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 2021. № 60. С. 410–420.
5. Перша Всеукраїнська конференція з проблем змішаної освіти. 2017. URL: <http://kpi.ua/2017-01-27> (дата звернення: 15.08.2022).
6. Стрюк А. М. Теоретико-методичні засади комбінованого навчання системного програмування майбутніх фахівців з програмної інженерії : монографія. Теорія та методика електронного навчання. Кривий Пир, 2015.
7. Триус Ю. В., Герасименко І. В. Комбіноване навчання як інноваційна освітня технологія у вищій школі. Теорія та методика електронного навчання. Вип. III. Кривий Пир. С. 299–308. 2012.